

Cuprins

Schițe despre lumea crimei

Despre o greșeală a literaturii.....	7
Singe de borfaș.....	12
Femeia în lumea blatarilor.....	44
Rația de închisoare.....	58
Războiul javrelor.....	61
Apollo printre blatari.....	83
Serghei Esenin și lumea hoților.....	94
Cum se stampează romanțuri.....	100

Renașterea zădei

Poteca.....	113
Grafitul.....	115
Debarcaderul iadului.....	119
Liniștea.....	121
Două întâlniri.....	129
Termometrul lui Grișka Logun.....	133
Razia.....	140
Ochi neînfricați.....	146
Marcel Proust.....	151
Fotografia decolorată.....	156
Șeful Direcției politice.....	159
Riabokon.....	163
Viața inginerului Kipreev.....	168
Durerea.....	183
Pisica fără nume.....	191
Piinea altuia.....	197
Furtul.....	198
Orașul de pe munte.....	199
Examenu.....	211
Scrisoarea.....	221

Medalia de aur	226
Lingă scara de la șa	256
Ghirei Han	267
Rugăciunea de seară	279
Boris Iujanin	282
Vizita lui Mister Popp	290
Veverița	299
Cascada	303
Îmblinzind focul	306
Renașterea zădei	311

Mănușa sau PK-2

Mănușa	317
Galina Pavlovna Zibalova	348
Lioșa Cekanov sau colegi de proces în Kolima	364
Triangulație de ordinul III	374
Roaba (I)	381
Roaba (II)	383
Cucuta	398
Doctorul Iampolski	402
Locotenent-colonelul Fraghin	410
Înghetul veșnic	416
Ivan Bogdanov	420
Iakov Ovscevici Zavodnik	428
Șahul doctorului Kuzmenko	440
Omul de pe vapor	444
Aleksandr Gogoberidze	446
Lecții de iubire	452
Nopti ateniene	460
Călătorie spre Ola	471
Locotenent-colonelul din Serviciul medical	477
Comisarul militar	491
Riva-Rocci	499
<i> Tabel cronologic</i>	<i>517</i>
<i> Despre ediția românească a Povestirilor din Kolima</i>	<i>523</i>

VARLAM ȘALAMOV

POVESTIRI
DIN KOLÎMA

Traducere din limba rusă și note
de Magda Achim și Alexandra Fenoghen

POLIROM
2015

Să zicem că pictorul, sculptorul, poetul, compozitorul poate fi inspirat de o iluzie și, prins și purtat de elanul emoțional, creează o simfonie interesat numai de avalanșa de culori, de avalanșa de sunete. De ce totuși această avalanșă este declanșată de persoana șefului de Gulag?

De ce omul de știință scrie pe tablă formule în fața aceluiași șef de Gulag și în căutările sale materiale inginerești îl inspiră tocmai această persoană? De ce omul de știință simte aceeași venerație față de un șef oarecare de OLP? Doar pentru că acela este șef.

Oamenii de știință, inginerii și scriitorii, intelectualii care au nimerit în lanț sint gata să se ploconească în fața oricărui negliob pe jumătate analfabet.

„Nu mă nenorociți, cetățene comandant”, li spunea în prezența mea, în '30, șeful administrativ al unei unități de lagăr, care fusese arestat, reprezentantului OGPU. Numele șefului administrativ era Osipenko. Până în 1917, Osipenko fusese secretarul mitropolitului Pitirim, participase la bețiile lui Rasputin.

Dar ce mai zic eu de Osipenko! Toți acești Ramzini, Ocikini, Bolarșinovi se purtau la fel...

Era unul Maisuradze, fost Proiecționist în „libertate”, care a făcut carieră în lagăr pe lângă Berzin, ajungând până în funcția de șef URO¹. Maisuradze își dădea seama că stă „lingă scara de șa”.

— Da, sintem în iad, spunea Maisuradze. Sintem pe lumea cealaltă. În libertate eram ultimii. Dar aici vom fi primii. Și orice Ivan Ivanovici va fi nevoit să țină cont de asta.

„Ivan Ivanovici” este porecla intelectualului în argoul blatarilor.

Mulți ani am crezut că toate acestea țin doar de Rusia – de acel abis inefabil al sufletului rus.

Dar din memoriile lui Groves despre bomba atomică am înțeles că slugărnicia în comunicarea cu Generalul caracterizează în egală măsură și lumea oamenilor de știință, și universul științei.

Ce este arta? Dar știința? Îl Innobilează ele oare pe om? Nu și iar nu. Nu din artă, nu din știință capătă omul acele infime

1. Siglă de la Serviciul de evidență și repartiții.

trăsături pozitive. Altceva îi dă forță morală, nu profesia, nu talentul.

Toată viața am urmărit lingușirea, slugărnicia, umiliința intelectualității; despre alte pături ale societății nici n-are rost să mai vorbesc.

În prima tinerețe, oricărui ticălos îi spuneam în față că e un ticălos. La maturitate am văzut același lucru. Blestemele mele n-au schimbat nimic. M-am schimbat doar eu, am devenit mai precaut, mai fricos. Cunosesc secretul oamenilor care stau „lingă scara de șa”. E una din tainele pe care le voi lua cu mine în mormint. N-o voi spune. O știu – dar n-o voi spune.

.....

În Kolima am avut un prieten bun, pe Moisei Moiseevici Kuznețov. Prieten sau nu – acolo nu există prietenie –, era pur și simplu un om pe care îl respectam. Fierarul lagărului. Am lucrat cu el ca ciocănar. Mi-a povestit o pildă bielorusă despre trei pani din vremea lui Nicolae, firește, care au bătut un biet mujic bielorus timp de trei zile și trei nopți, fără întrerupere. Mujicul plingea și striga: „Dar eu n-am mâncat nimic”.

Ce vrea să spună această pildă? Mai nimic. E o pildă și atât.

[1967]

Ghirei Han

Aleksandr Aleksandrovici Tamarin-Merețki nu era nici Tamarin și nici Merețki. Era prințul tătar Ghirei Han, general din suita lui Nicolae al II-lea. În vara anului 1917, când Kornilov se îndrepta spre Petrograd, Ghirei Han era șeful Statului-Major al Diviziei sălbatice, alcătuită din unități militare de cavalerie din Caucaz, foarte devotate țarului. Kornilov n-a ajuns pînă la Petrograd, iar Ghirei Han a rămas fără misiune. Mai tîrziu, la apelul lui Brusilov¹, o adevărată probă pentru conștiința oricărui ofițer, Ghirei Han a

1. Aleksei Alekseevici Brusilov (1853-1926), general rus în Primul Război Mondial. După Revoluția din februarie 1917 a fost comandant suprem al armatei, iar în 1920 a intrat în Armata Roșie.

intrat în Armata Roșie și a întors arma împotriva foștilor săi prieteni. A fost momentul în care Ghirei Han a dispărut și în locul lui a apărut comandantul de cavalerie Tamarin, comandant al unui corp de cavalerie: trei romburi pe scara ierarhică a gradelor militare de atunci. Cu acest grad Tamarin a participat la Războiul Civil, iar spre sfârșitul lui, a comandat din proprie inițiativă operațiunile împotriva basmacilor¹, împotriva lui Enver Pașa. Basmacii au fost înfrinți și dispersați, dar Enver Pașa s-a strecurat din mâinile cavaleriștilor roșii în nisipurile Asiei Mijlocii, a dispărut undeva în Buhara și a apărut din nou la granițele sovietice, unde a fost ucis întâmplător în timpul unui schimb de focuri între patrule. Așa s-a sfârșit viața lui Enver Pașa, un talentat comandant militar, un politician care declarase cândva jihadul, războiul sfânt, Rusiei Sovietice.

Tamarin condusese operațiunea de nimicire a basmacilor, dar când a ieșit la iveală că Enver Pașa fugise, că scăpase și dispăruse, a fost deschisă o anchetă. Tamarin a încercat să-și demonstreze justetea acțiunilor, a explicat eșecul capturării lui Enver. Dar Enver era o figură extrem de importantă. Tamarin a fost demobilizat și prințul a rămas și fără viitor, și fără prezent. Soția lui a murit, în schimb trăia și era sănătoasă bătrina lui mamă, trăia și sora lui. Tamarin, care se încrezuse în Brusilov, se simțea responsabil pentru familie.

Interesul dintotdeauna al lui Tamarin pentru literatură, chiar și pentru poezia contemporană, interesul și bunul gust i-au dat fostului general posibilitatea să-și câștige existența în domeniul literar. Aleksandr Aleksandrovici a publicat câteva articole-panoramice în *Komsomolskaia Pravda*. Semnătura: A.A. Merețki.

Apele revărsate revin în albie. Dar pe undeva foșnesc formulele, se desfac colete și, fără a fi pusă la dosar, hîrtiuța e dusă la raport.

Tamarin a fost arestat. Noua anchetă s-a desfășurat întru totul oficial. Trei ani de lagăre de concentrare pentru că nu s-a căit. O recunoaștere a faptelor ar fi atenuat vina.

1. Membri ai unei mișcări politico-militare de rezistență, apărută după Revoluția din Octombrie, care lupta pentru înlăturarea puterii sovietice din Asia Centrală.

În 1928 exista un singur lagăr de concentrare în Rusia – USLON¹. Secția a patra a lagărelor Solovki cu regim special s-a deschis mai târziu, pe cursul superior al Vișerei, la o sută de kilometri de Solikamsk, în apropierea satului Vijaiha. Tamarin a călătorit cu convoiul pînă în Ural, într-un vagon de deținuți tip Stolipin, punînd la cale un plan foarte important, un plan cu bătaie lungă. Vagonul în care Aleksandr Aleksandrovici mergea spre Nord era unul din ultimele vagoane Stolipin. Un parc de vagoane exploatat la maximum, reparații proaste – și vagoanele Stolipin au început să se strice, să se dezmembreze. Unul a deraiat pe undeva și a devenit locuință pentru muncitorii care reparau calea ferată, apoi s-a șubrezit, a fost dat la casare și a dispărut. Nu era deloc în interesul noului guvern să înnoiască tocmai parcul de vagoane Stolipin.

A existat și cravata Stolipin – spinzurătoare. Cătunele Stolipin. Reforma agrară a lui Stolipin a intrat în istorie. Despre vagoanele Stolipin toată lumea spune cu naivitate că ar fi vagoane cu gratii pentru deținuți, vagoane speciale pentru transportul deținuților.

De fapt, statul a folosit ultimele vagoane Stolipin, inventate în anul 1905, în timpul Războiului Civil. Vagoanele Stolipin nu mai există de mult. Acum orice vagon cu gratii este numit Stolipin.

Adevăratul vagon Stolipin, modelul anului 1905, era un vagon pentru vite, cu un vizor îngust în mijlocul peretelui, cu multe gratii încrucișate din fier, cu o ușă compactă și un coridor îngust pentru escortă pe trei laturi ale vagonului. Dar ce treabă avea deținutul Tamarin cu vagonul Stolipin?

Aleksandr Aleksandrovici Tamarin nu era numai general de cavalerie. Tamarin era și horticultor, floricultor. Da, Tamarin visa să cultive trandafiri, ca Horațiu, ca Suvorov. Un general cărunt cu foarfeca de grădinărit în mînă, care culege pentru musafiri un buchet înmiresmat de „Stelele lui Tamarin”, un soi aparte de trandafiri, care cîștigase locul întâi la expoziția internațională de

1. Abreviere de la Direcția Lagărelor Solovki cu regim special.

la Haga. Sau un alt soi, „Hibridul lui Tamarin”, o frumusețe nordică, o Venus petersburgheză.

Tamarin era stăpînit de acest vis încă din copilărie: cultivarea trandafirilor este visul clasic al tuturor militarilor la pensie, al tuturor președinților și al tuturor miniștrilor din istoria universală.

La Corpul de cadeți, înainte să adoarmă, Ghirei Han se vedea ba în locul lui Suvorov, traversînd Podul Dracului¹, ba în locul lui Suvorov cu foarfeca de grădinărit în mijlocul grădinii din satul Koncianskoe. De fapt, nu-i chiar așa. Koncianskoe marchează căderea lui Suvorov în dizgrație. În schimb, Ghirei Han, ostentiv de faptele eroice săvîrșite întru gloria lui Marte, cultivă trandafiri pur și simplu pentru că a sosit momentul, s-a împlinit sorocul. După trandafiri, Marte nu-și mai are rostul.

Acest vis timid a crescut și-a tot crescut pînă a devenit pasiune. Iar cînd a devenit pasiune, Tamarin a înțeles că pentru cultivarea trandafirilor trebuie să cunoști pămîntul, nu numai versurile lui Virgiliu. Pe neobservate, floricultorul a devenit legumicultor și horticultor. Ghirei Han asimila aceste cunoștințe rapid, învăța în glumă. Tamarin își făcea întotdeauna timp pentru orice fel de experiment floricol. Nu-și precupețea timpul ca să citească un manual în plus despre cultivarea plantelor, despre grădinărit.

Da, flori și versuri! Latina de argint invita la versurile poezilor contemporani. Dar Virgiliu și trandafirii erau mai importanți decît orice altceva. Ei, poate că nu Virgiliu, ci Horațiu. Nu se știe de ce Dante l-a ales pe Virgiliu să-i fie călăuză prin infern. O fi un simbol bun sau rău? Poetul bucuriilor pastorale este oare o călăuză de nădejde în infern?

Tamarin a apucat să primească răspunsul la această întrebare. Înainte să se apuce de cultivarea trandafirilor, a venit revoluția – cea din februarie, Divizia sălbatică, Războiul Civil, lagărul de

1. Podul Dracului (în germană, *Teufelsbrücke*), denumire a trei poduri peste riul Reuss din Elveția, în Alpi. În anul 1799, în timpul Campaniei Elvețiene a lui Suvorov, trupele rusești au traversat luptînd Podul Dracului.

concentrare din Uralul de Nord. Tamarin a decis să încerce o nouă miză în jocul vieții sale.

Florile cultivate de Tamarin în gospodăria agricolă din lagărul de concentrare de pe Vișera erau duse la expoziții în Sverdlovsk și aveau mare succes. Tamarin a înțeles că în Nord florile erau calea spre libertatea sa. De atunci, bătrînul bărbierit cu grijă, îmbrăcat într-un *cekmen*¹ peticit, a pus zilnic un trandafir proaspăt pe masa directorului Combinatului chimic de la Vișera, a șefului lagărelor de pe Vișera, Eduard Petrovici Berzin.

Auzise și Berzin cite ceva despre Horațiu, despre cultivarea trandafirilor. Liceul clasic oferea aceste cunoștințe. În primul rînd, Berzin avea încredere deplină în gusturile lui Aleksandr Aleksandrovici Tamarin. Bătrînul general țarist pune în fiecare zi un trandafir proaspăt pe biroul tînărului cekist. Nu era rău deloc. Și obliga la recunoștință.

Berzin, el însuși ofițer țarist pe vremuri, la 24 de ani își pusese viața în joc pentru puterea sovietică, în cazul Lockhart. Berzin îl înțelegea pe Tamarin. Nu era vorba de milă, ci de asemănarea destinelor, care-i legase pe amîndoi pentru multă vreme. Berzin înțelegea că numai voia întîmplării făcuse ca el să stea în cabinetul directorului Dalstroï-ului, iar Tamarin să lucreze cu lopata în grădina lagărului. Amîndoi aveau aceeași educație, împărtășeau aceeași catastrofă. În viața lui Berzin nu existase nici spionaj, nici contraspionaj pînă cînd nu apăruseră Lockhart și necesitatea de a alege.

La 24 de ani viața pare nesfîrșită. Omul nu crede în moarte. De curînd, mașinile cibernetice au calculat vîrsta medie a trădătorilor din istoria universală, de la Hamilton la Wallenrod. Această vîrstă este 24 de ani. Prin urmare, și în această privință Berzin era omul timpului său... Aghiotant de regiment, sublocotenentul Berzin... Pictor amator, cunoscător al Școlii de la Barbizon. Estet, ca toți cekiștii din vremurile acelea. De fapt, el nu era încă cekist. Complotul Lockhart a fost prețul plătit pentru acest titlu, cotizația lui Berzin de înscriere în partid.

1. Îmbrăcăminte intermediară între halat și caftan, de obicei din postav.